

MAKTAB KUTUBXONALARINING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Jumaniyozova Sarvinoz

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

Texnogen va san'atshunoslik fakulteti

Kutubxona – axborot faoliyati 2 – bosqich talabasi,

Ilmiy rahbar: **Xudayberganova Marjan Baltabaevna**

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali

Kutubxona – axborot faoliyati kafedrası mudiri dotsent

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktab kutubxonalarining ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyati keng yoritilgan. Jumladan, kutubxonalarning o'quvchilar bilimini oshirish, mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantirish, mutolaa madaniyatini rivojlantirish hamda ma'naviy-axloqiy tarbiyadagi roli tahlil qilingan. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalari sharoitida maktab kutubxonalarining rivojlanish istiqbollari va mavjud muammolarni bartaraf etish yo'llari ko'rsatib o'tilgan.*

Kalit so'zlar: *maktab kutubxonasi, ta'lim jarayoni, axborot resurslari, mutolaa madaniyati, elektron kutubxona, o'quvchi, bilim, tarbiya, axborot texnologiyalari.*

Hozirgi globallashuv sharoitida ta'lim tizimini rivojlantirish har bir davlatning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy jamiyatda bilim va axborot eng muhim resursga aylanganligi sababli, o'quvchilarni har tomonlama yetuk shaxs sifatida tarbiyalash dolzarb masalaga aylangan. Bu jarayonda maktab kutubxonalarining o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Maktab kutubxonasi — bu faqatgina kitoblar jamlanmasi emas, balki o'quvchilarni bilim olishga yo'naltiruvchi, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi,

axborot bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantiruvchi muhim ta'limiy muassasadir.

Bugungi kunda maktab kutubxonalarini ta'lim jarayonining ajralmas qismi sifatida qaralmoqda.

Maktab kutubxonalarining asosiy vazifalari va funksiyalari. Maktab kutubxonalarining ta'lim tizimidagi o'rnini ularning bajaradigan vazifalari orqali namoyon bo'ladi. Eng avvalo, kutubxona o'quvchilarni zarur o'quv adabiyotlari bilan ta'minlaydi. Bu esa dars jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, kutubxona quyidagi muhim funksiyalarni bajaradi: o'quvchilarning mustaqil ta'lim olishiga yordam berish, ularni turli xil adabiyotlar bilan tanishtirish, ilmiy izlanishlarga jalb qilish, axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish hamda kitobxonlikni targ'ib qilish. Kutubxona o'quvchilarning nafaqat bilimini, balki ularning tafakkuri va dunyoqarashini ham boyitadi. Bundan tashqari, kutubxona o'qituvchilar uchun ham muhim metodik baza hisoblanadi. O'qituvchilar darslarni tashkil etishda kutubxona resurslaridan samarali foydalanadilar.

Ta'lim jarayonida kutubxonaning o'rnini: Maktab kutubxonasi ta'lim jarayonining samaradorligini oshiruvchi asosiy omillardan biridir. U o'quvchilarning bilim olish jarayonini kengaytiradi va chuqurlashtiradi. Birinchidan, kutubxona qo'shimcha bilim manbai sifatida xizmat qiladi. Darsliklarda berilgan ma'lumotlar bilan cheklanib qolmasdan, o'quvchilar turli qo'shimcha manbalar orqali o'z bilimlarini boyitadi. Bu esa ularning fanga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ikkinchidan, kutubxona mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'quvchilar kutubxonada axborotni izlash, uni saralash va undan foydalanishni o'rganadi. Bu esa ularning kelajakdagi ilmiy faoliyatiga zamin yaratadi. Uchinchidan, kutubxona tarbiyaviy ahamiyatga ega. Badiiy adabiyotlar orqali o'quvchilarda insoniy fazilatlar shakllanadi, ularning ma'naviy dunyosi boyiydi. Mutolaa madaniyatini shakllantirishda

kutubxonaning roli. Mutolaa madaniyati — bu shaxsning kitob o‘qishga bo‘lgan munosabati va uni tushunish darajasini ifodalaydi. Maktab kutubxonasi aynan shu madaniyatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Kutubxonada o‘tkaziladigan turli tadbirlar, kitobxonlik kechalari, tanlovlar o‘quvchilarning kitobga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Mutolaa orqali o‘quvchilarning nutqi rivojlanadi, so‘z boyligi ortadi, fikrlash doirasi kengayadi. Zamonaviy maktab kutubxonalari va axborot texnologiyalari Hozirgi kunda axborot texnologiyalarining rivojlanishi kutubxonalar faoliyatiga ham katta ta’sir ko‘rsatmoqda. Zamonaviy maktab kutubxonalari an’anaviy shakldan elektron kutubxonalarga o‘tmoqda. Elektron kutubxonalar orqali o‘quvchilar istalgan vaqtda va joyda axborotga ega bo‘lish imkoniyatiga ega. Internet tarmog‘i orqali esa jahon axborot resurslaridan foydalanish imkoniyati kengaymoqda. Bu esa ta’lim jarayonining sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Mavjud muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari: Maktab kutubxonalarida ayrim muammolar mavjud bo‘lib, ular ta’lim samaradorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Jumladan, kutubxona fondining yetarli darajada emasligi, zamonaviy texnik vositalarning kamligi, malakali mutaxassislarning yetishmasligi va maktab kutubxonalarida yana bir korib o‘tish kerak bo‘lgan talab va tavsiyalardan yana biri - kutubxonani yanada kengroq qilish, har bir bo‘limni alohida alohida joylashtirish va muhimi shuki maktab kutubxonasini sinf xonalaridan uzoqroqda yoki maktab yashqarisida qilishlari yaxshiroq degan fikr kelib chiqadi. Bu o‘quvchilar uchun ham foydali ham qulay hisoblanadi. Zamonaviy maktab kutubxonasi keng va yorug‘ xonaga ega bo‘lishi, o‘quvchilar uchun alohida o‘qish zonalari, kompyuterlar, internet tarmog‘iga ulanish imkoniyati bilan ta’minlangan bo‘lishi zarur. Bundan tashqari, elektron kutubxona tizimlari, raqamli resurslar, audiokitoblar va multimedia materiallar ham mavjud bo‘lishi kerak. Kutubxona fondi esa nafaqat darsliklar, balki badiiy adabiyotlar, ilmiy-ommabop kitoblar, ensiklopediyalar va zamonaviy nashrlar bilan boyitilgan bo‘lishi muhim

ahamiyatga ega. Shuningdek, maktab kutubxonasi o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun rang-barang, qiziqarli kitoblar va maxsus o'yinli o'qish burchaklari yaratilishi, yuqori sinf o'quvchilari uchun esa ilmiy izlanishlar olib borish imkonini beruvchi resurslar taqdim etilishi kerak. Kutubxonachi esa faqat kitob beruvchi emas, balki o'quvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatuvchi, mutolaa madaniyatini shakllantiruvchi pedagog sifatida faoliyat yuritishi zarur. Biroq, hozirgi kunda maktab kutubxonalarida ayrim kamchiliklar ham mavjud.

Eng asosiy muammolardan biri — moddiy-texnik bazaning yetarli darajada rivojlanmaganligidir. Ko'plab maktab kutubxonalarida kompyuterlar soni kam yoki umuman mavjud emas, internet tezligi past yoki yo'q. Kitob fondi ham ko'pincha eskirgan bo'lib, zamonaviy adabiyotlar bilan to'liq ta'minlanmagan. Ba'zi hollarda kutubxona xonalari tor, yoritilishi yetarli emas yoki o'quvchilar uchun qulay sharoit yaratilmagan bo'ladi. Yana bir muhim kamchilik — kutubxonachilarning malakasi bilan bog'liq muammolardir. Ba'zi kutubxonachilar zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmasiga yetarlicha ega emas, bu esa kutubxona xizmatlarining samaradorligini pasaytiradi.

Shuningdek, o'quvchilarda kitob o'qishga bo'lgan qiziqishning kamayib borayotgani ham muammo sifatida ko'riladi, chunki ular ko'proq vaqtini telefon va ijtimoiy tarmoqlarga sarflamoqda. Shu bilan birga, maktab kutubxonalarining qulayliklari ham talaygina. Eng avvalo, kutubxona o'quvchilar uchun bepul bilim manbai hisoblanadi. U yerda o'quvchilar darsdan tashqari bilimlarini kengaytirish, mustaqil o'qish, izlanish olib borish imkoniga ega bo'ladilar. Kutubxona tinch va sokin muhit yaratib, diqqatni jamlashga yordam beradi. Bundan tashqari, turli tadbirlar — kitobxonlik kechalari, musobaqalar, uchrashuvlar orqali o'quvchilarning kitobga bo'lgan qiziqishi oshiriladi. Hozirgi kunda maktab kutubxonalari zamonaviy,

innovatsion va o'quvchilarga yo'naltirilgan bo'lishi zarur. Mavjud kamchiliklarni bartaraf etish, moddiy-texnik bazani mustahkamlash, kutubxonachilar malakasini oshirish va o'quvchilarni kitob o'qishga jalb etish orqali maktab kutubxonalarining ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyatini yanada kuchaytirish mumkin. Kitob o'qiyotgan o'quvchilarni ham diqqati boshqa yerga tarqoq bo'lmaydi. Ushbu muammolarni hal etish uchun kutubxonalarni zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash, yangi adabiyotlar bilan boyitish, kutubxonachilar malakasini oshirish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zarur.

Maktab kutubxonasi ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarning bilim olishida, mustaqil fikrlashida va ma'naviy kamolotida muhim rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'lim tizimida kutubxonalarni rivojlantirish va ularning imkoniyatlaridan samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma'naviyat, 2008. — 176 b.
2. Yo'ldoshev E., Ahmedov Q. Kutubxonashunoslik asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2015. — 220 b.
3. Xoliqov A. Axborot-kutubxona faoliyati. — Toshkent: Fan, 2018. — 200 b.
4. Rashidova M. Kutubxona pedagogikasi. — Toshkent: Tafakkur, 2020. — 180 b.
5. Ergashev T. Zamonaviy kutubxonalar faoliyati. — Toshkent: Innovatsiya, 2021. — 210 b.
6. Ibragimov S. Axborot texnologiyalari va kutubxona. — Toshkent: Universitet, 2019. — 190 b.
7. UNESCO. School Libraries and Learning. — Paris, 2016. — 150 p. IFLA. School Library Guidelines. — Hague, 2015. — 120 p.
8. Qosimova D. Mutolaa madaniyati va uning ahamiyati. — Toshkent: Fan, 2017. — 160 b.